

ČASOVÁ SOUSLEDNOST

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, slovesný čas vyjadřuje časové zařazení buď vzhledem k okamžiku promluvy (minulost, přítomnost nebo budoucnost), nebo vzhledem k jinému ději nebo bodu na časové ose (současnost, předčasnost, následnost). Připomeňme, že **nelze zaměňovat přítomnost se současností, minulost s předčasností a následnost s budoucností**. Vyslovíme-li větu „Po poledni volali, že už vidí vrchol hory“ večer téhož dne, jsou oba děje vzhledem k okamžiku promluvy minulé, přítomný čas „vidí“ nevyjadřuje přítomnost (tj. „Nevidí vrchol teď, když o tom mluvím.“), ale současnost s „volali“ (tj. „Po poledni volali a zároveň viděli vrchol hory.“).

Do kategorie „současnost“ spadají i děje, které se odehrávají zároveň pouze po určité době svého trvání. Patří sem také děje, které tvoří rámec pro jiný, často jednorázový děj („Když šel po ulici, zakopl a spadl.“).

V latině je vyjadřování vzájemných vztahů mezi časovými rovinami spojeno s určitými slovesnými formami mnohem pevněji než v některých jiných jazycích. Uplatňuje se zejména v rámci souvětí, kde slovesná forma ve větě vedlejší vyjadřuje obvykle časový vztah k ději věty hlavní. Principy, podle nichž se slovesné formy používají, se označují termínem **souslednost časová** (*consecutio temporum*). Obvykle se tento pojem objevuje v souvislosti s požíváním konjunktivů ve vedlejších větách. Relativní časové vztahy se však vyjadřují i v souvětích s vedlejšími větami v indikativu. Rovněž infinitivy v konstrukcích akuzativu a nominativu s infinitivem vyjadřují současnost, předčasnost nebo následnost vzhledem k ději řídicího slovesa. V následujícím výkladu bude proto první část věnována vyjadřování relativních časových vztahů v indikativních větách (tzv. **indikativní souslednost časová**). Na ni naváže část zabývající se sousledností časovou v konjunktivních větách (tzv. **konjunktivní souslednost časová**). Dále bude následovat pasáž o vyjádření časových vztahů v infinitivních konstrukcích. Další podkapitola je věnována vyjádření následnosti s důrazem na některé speciální případy. Na závěr je zařazena podkapitola o případech, v nichž použití konjunktivu neodpovídá základnímu schématu.

Časové vztahy v indikativních větách, indikativní souslednost časová

Slovesné časy indikativu mohou vyjadřovat absolutní i relativní časové vztahy. Mezi typické absolutní časy patří zejména **prézens**, **perfektum** a **futurum I**. Vyjádření **relativních časových vztahů** je typické pro **imperfektum** (současnost s jiným minulým dějem), **plusquamperfektum**

(předčasnost před jiným minulým dějem) a **futurum II** (předčasnost před jiným budoucím dějem). Slovesný čas však v sobě zahrnuje obě složky, např. imperfektum vyjadřuje jak současnost s jiným dějem minulým, tak zařazení do minulosti vzhledem k okamžiku promluvy.

Indikativní souslednost časová – základní schéma

Současnost a předčasnost se vyjadřuje pomocí slovesných časů, pro vyjádření následnosti se používá opisné časování činné, tj. participium futura aktiva s tvary slovesa *esse*. Tato konstrukce však má často významový odstín „záměr“, „chtění“ apod.

	Prézens	Perfektum, imperfektum	Futurum I
Současnost	prézens	imperfektum	futurum I
Předčasnost	perfektum	plusquamperfektum	futurum II
Následnost	prézens opisného časování (-urus sum)	imperfektum/perfektum opisného časování (-urus eram/fui)	futurum I opisného časování (-urus ero)

Použití časů je ukázáno na modelových větách. Při překladu do češtiny se volí takové výrazy, aby zůstal zachován význam vyjádřený latinskými slovesnými tvary.

	Prézens	Perfektum, imperfektum	Futurum I
Současnost	<i>Orationem, quam orator habet, laudo.</i> Chválím řeč, kterou řečník pronáší. prézens (4)	<i>Orationem, quam orator habebat laudavi / laudabam.</i> Chválil / pochválil jsem řeč, kterou řečník pronášel. imperfektum (1)	<i>Orationem, quam orator habebit, laudabo.</i> Budu chválit řeč, kterou řečník bude pronášet. futurum I (6)
Předčasnost	<i>Orationem, quam orator habuit, laudo.</i> Chválím řeč, kterou řečník pronesl. perfektum (4)	<i>Orationem, quam orator habuerat, laudabam / laudavi.</i> Chválil / pochválil jsem řeč, kterou řečník pronesl. plusquamperfektum (3)	<i>Orationem, quam orator habuerit, laudabo.</i> Budu chválit / pochválím řeč, kterou řečník pronese. futurum II (2)
Následnost	<i>Orationem, quam orator habiturus est, laudo.</i> Chválím řeč, kterou řečník přednese / hodlá pronést. prézens opisného časování (-urus sum) (4)	<i>Orationem, quam orator habiturus erat / fuit, laudabam / laudavi.</i> Chválil / pochválil jsem řeč, kterou řečník hodlal pronést. imperfektum/perfektum opisného časování (-urus eram/fui) (5)	<i>Orationem, quam orator habiturus erit, laudabo.</i> Budu chválit / pochválím řeč, kterou řečník bude mít v úmyslu pronést. futurum I opisného časování (-urus ero)

- (1) *Eum, quia non videbam, abesse putabam...* (Cic. Att. 4, 8a, 3)
Protože jsem ho neviděl, myslel jsem si, že tam není...
- (2) *Eum cum videro, Arpinum pergam.* (Cic. Att. 9, 15, 1)
Až ho uvidím, půjdu do Arpina.
- (3) *...cum rosam viderat, tum incipere ver arbitrabatur...* (Cic. Verr. II 5, 27)
...kdykoliv spatřil růži, myslel si, že začíná jaro...
- (4) *In tria tempora vita dividitur: quod fuit, quod est, quod futurum est.* (Sen. dial. 10, 2, 1)
Život se dělí na tři části: na to, co bylo, co je a co bude.
- (5) *Pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua conloquium futurum erat, ducti sunt...* (Liv. 38, 25, 9)
Římszí vojáci, kteří opatrovali píci a dřevo, byli odvedeni tím směrem, kde se měla konat schůzka...
- (6) *Narrabo, cum aliquid habebo novi.* (Cic. Att. 5, 6, 2)
Řeknu ti, až budu mít něco nového.

Ve větě hlavní a vedlejší se mohou vyskytnout také jiné kombinace indikativů. V některých časových větách se např. objevuje indikativ perfekta ve větě hlavní i vedlejší. Perfektum může v těchto případech vyjadřovat prostou posloupnost dějů bez důrazu na jejich vzájemný vztah, vyjadřovat děje, které se odehrály v jednom okamžiku, nebo vyjadřovat význam „tím, že se odehrál děj věty vedlejší, odehrál se i děj věty hlavní“, viz (7). Může se jednat také o děje, které jsou podány jako dokončené v jednom okamžiku (8).¹⁶ Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, vzácně jsou doloženy také případy, kde je ve větě hlavní i vedlejší futurum II. Někdy se výskyt futura II v obou větách vysvětluje jako zdůraznění významového rysu „dokončenost“, který je obsažen ve tvarech tvořených od perfektního kmene.

- (7) *...dixi omnia, cum hominem nominavi.* (Plin. epist. 4, 22, 4)
...řekl jsem všechno tím, že jsem vyslovil jméno toho člověka.
- (8) *Respiraro, si te videro.* (Cic. Att. 2, 24, 5)
Jestli tě uvidím, oddychnu si.

¹⁶ Viz Traina (1993, s. 231 a 350n.).

Konjunktivní souslednost časová

Konjunktivní souslednost časová se uplatňuje ve vedlejších větách, v nichž je použít konjunktivu buď povinné, nebo možné. Konjunktiv může ve vedlejší větě vyjadřovat různé významy, např. vůli, přání, nerealitu, rozvažování apod., ale může být také pouze znakem podřízenosti věty vedlejší.

Pro používání konjunktivu ve větě vedlejší je důležitý čas řídícího slovesa **ve větě hlavní**. Rozlišují se dvě skupiny časů, jedna se označuje jako **časy hlavní** a druhá jako **časy vedlejší**. Časy hlavní jsou časy **ne-minulé**, tj. přezens a futurum, přiřazuje se k nim dále také imperativ. Mezi časy vedlejší patří všechny časy **minulé**, tj. imperfektum, perfektum a plusquamperfektum.

Základní schéma

	Čas hlavní (přezens, futurum, imperativ)	Čas vedlejší (perfektum, imperfektum, plusquamperfektum)
Současnost	konjunktiv přezentu	konjunktiv imperfekta
Předčasnost	konjunktiv perfekta	konjunktiv plusquamperfekta
Následnost	konjunktiv přezentu opisného časování (-urus sim)	konjunktiv imperfekta opisného časování (-urus essem)

Příkladem vět, v nichž se uplatňuje souslednost časová, jsou nepřímé otázky.

	Čas hlavní (přezens, futurum, imperativ)	Čas vedlejší (perfektum, imperfektum, plusquamperfektum)
Současnost	<i>Quaero ex te, quid facias.</i> Ptám se tě, co děláš. konjunktiv přezentu (9)	<i>Quaesivi ex te, quid faceres.</i> Zeptal jsem se tě, co děláš. konjunktiv imperfekta (12)
Předčasnost	<i>Quaero ex te, quid feceris.</i> Ptám se tě, co jsi udělal. konjunktiv perfekta (10)	<i>Quaesivi ex te, quid fecisses.</i> Zeptal jsem se tě, co jsi udělal. konjunktiv plusquamperfekta (13)
Následnost	<i>Quaero ex te, quid facturus sis.</i> Ptám se tě, co uděláš. konjunktiv přezentu opisného časování (-urus sim) (11)	<i>Quaesivi ex te, quid facturus esses.</i> Zeptal jsem se tě, co uděláš. konjunktiv imperfekta opisného časování (-urus essem) (14)

V některých typech konjunktivních vedlejších vět se souslednost časová neuplatňuje v celém rozsahu, např. v účelových větách se používají pouze konjunktivy pro současnost (tj. konjunktiv prézentu a imperfekta). Některé věty mohou mít také další specifika. U každého typu věty je proto nutné znát pravidla pro používání konjunktivů. Je-li uvedeno, že se používají konjunktivy podle souslednosti, platí výše uvedená pravidla.

Rovněž překlad konjunktivů ve vedlejších větách je různý podle druhu a významu věty. Zatímco např. v nepřímých otázkách se překládají českým slovesem v oznamovacím způsobu, ve větách obsahových žádacích nebo účelových kondicionálem atd.

- (9) **Quaeris a me, ecquid ego Catilinam metuam.** (Cic. Mur. 79)
Ptáš se mě, zda se bojím Catiliny.
- (10) **Quaeritur etiamnunc, quis eum nuntium miserit?** (Cic. S. Rosc. 105)
Je ještě teď pořád nejasné, kdo poslal toho posla?
- (11) **Quaero enim, pace per te facta rediturusne extemplo in Italiam sis,**... (Liv. 37, 19, 3)
Ptám se tě, zda se vrátíš do Itálie hned, jak dojednáš mír.
- (12) **...quaesivit, unde esset epistula.** (Cic. Verr. II 4, 58)
...zeptal se, odkud je ten dopis.
- (13) **...quaesivi de mea Tullia, quid egisset.** (Cic. fam. 7, 23, 4)
...zeptal jsem se své drahé Tullie, co dělala.
- (14) **...quaesiverunt, num se esset etiam mori prohibiturus...** (Cic. Tusc. 5, 14, 42)
...zeptali se, zda jim také zabrání zemřít...

Čas hlavní a vedlejší

Základní dělení časů na časy hlavní a vedlejší je doplněno některými specifickými případy, které z formálního hlediska základnímu schématu neodpovídají. Mezi nejdůležitější patří:

Prézens historický

Jsou-li minulé děje ve větě hlavní vyjádřeny pomocí prézentu historického, ve větě vedlejší se používají konjunktivy jako po **čase hlavním** (15) nebo jako po **čase vedlejším** (16).

- (15) **Ubiis imperat, ut pecora deducant suaque omnia ex agris in oppida conferant,**... (Caes. Gall. 6, 10, 2)
Ubiům přikáže, aby odvedli dobytek a všechn svůj majetek přemístili z vesnic do měst...
- (16) **...item imperat, ut hastas equites erigerent.** (Liv. 1, 27, 8)
...zároveň nařídí, aby jezdcí vztyčili kopí.

Memini, novi, odi

Slovesa *memini* „pamatuji si“, *novi* „vím“ a *odi* „nenávidím“ (tzv. *praeteritopraesentia*), která vyjadřují stav vzešlý z předchozího děje, mají platnost času hlavního.

- (17) *Memini, quid mihi tum suaseris...* (Cic. *Att.* 8, 12, 5)

Pamatuji si, co jsi mi tehdy poradil...

Rezultativní perfektum

Také indikativ perfekta některých dalších sloves může mít platnost času hlavního, pokud zdůrazňuje stav vzešlý z předchozího děje. Jedná se např. o perfekta *didici* „naučil jsem se (a tedy umím)“, *oblitus sum* „zapomněl jsem (a tedy nevím)“, *perspexi* „spatřil jsem (a tedy vidím/vím)“, *decrevi* „rozhodl jsem se (a tedy je stanoveno)“, *consuevi* „zvykl jsem si (a tedy jsem zvyklý)“, *intellexi* „pochopil jsem (a tedy je mi jasné)“, *veni* „přišel jsem (a tedy teď jsem zde)“ apod.

- (18) *Multis belli casibus didici, quando pugnandum, quando abstinendum pugna sit.* (Liv. 44, 36, 13)

Díky mnoha válečným zkušenostem jsem se naučil, kdy je třeba bojovat a kdy se do boje nepouštět.

Perfekta těchto sloves však mohou mít (a často mají) platnost času vedlejšího. Záleží na kontextu a mluvčím, zda chce zdůraznit výsledek předchozího děje v přítomnosti či nikoliv. Zatímco *vendituri sint* ve větě (19) má vztah k okamžiku promluvy a vyjadřuje budoucí děj, konjunktiv imperfekta *oporteret* ve větě (20) se vztahuje pouze k vyprávění o minulém ději a vyjadřuje současnost s *intellexit*. Zařazení celého souvětí do minulosti je patrné i z použití perfekta *sustulit*, kterým se popisuje následný čin mladíka.

- (19) *Intellexistis, quot res et quantas decemviri legis permissu vendituri sint.* (Cic. *leg. agr.* 2, 47)

Pochopili jste, kolik a jak významných věcí hodlají decemvirové na základě zákona prodat.

- (20) *Acutus adulescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret; hominem veneno apertissime sustulit.* (Cic. *dom.* 115)

A ten bystrý mladík z jeho řeči pochopil, co je třeba udělat, a toho člověka zcela zjevně otrávil jedem.

Konjunktiv ve větě hlavní nebo ve větě řídící

Konjunktivní věty mohou záviset i na slovese, které je samo ve tvaru konjunktivu. Ve většině případů platí, že konjunktivy se řadí mezi časy hlavní a vedlejší podle stejného

principu jako indikativy. **Konjunktiv přítomnosti** tedy má platnost času hlavního a **konjunktiv imperfekta, perfekta a plusquamperfekta** platnost času vedlejšího. Časy konjunktivů ve větě vedlejší se řídí stejnými pravidly jako při závislosti na indikativu. Např. konjunktiv *actum sit* v (21) vyjadřuje předčasnost před konjunktivem přítomnosti (tj. před časem hlavním) a konjunktivy *petissent* (22) předčasnost před konjunktivy imperfekta *esset* a *dicerem* (tj. před časy vedlejšími).

- (21) *Sed videamus, quid actum sit Brundisi.* (Cic. Att. 9, 5, 3)
Ale podívejme se na to, co se stalo v Brundisiu.
- (22) *Si esset dubium, [sc. prasedium a me] petissent necne, dicerem, cur petissent.* (Cic. div. in Caec. 15)
Kdyby nebylo jasné, zda mě požádali o ochranu nebo ne, řekl bych, proč o ni požádali.

Odlíšné případy lze vysvětlit na základě funkce konjunktivu ve větě hlavní. Je-li např. ve větě hlavní konjunktiv perfekta vyjadřující zákaz (23), má platnost času hlavního, protože se svým významem nevztahuje k minulosti, ale k přítomnosti a budoucnosti. Rovněž potenciální konjunktiv perfekta (24) je pokládán za čas hlavní, protože vyjadřuje dokončený možný děj v přítomnosti nebo budoucnosti.

- (23) *Tu ne quaesieris, (...), quem mihi, quem tibi / finem di dederint,...* (Hor. carm. 1, 11, 1)
Neptej se, jaký konec bohové určili mně nebo tobě...
- (24) *Si quis quaesiverit, unde sciam, primum, si noluerit, non respondebo.* (Sen. apocol. 1, 1, 1)
Tak za prvé – kdyby se někdo zeptal, odkud to vím, neodpovím, nebudu-li chtít.

Infinitiv ve větě hlavní nebo ve větě řídící

Konjunktivní věty závislé na infinitivu nebo jiném neurčitě tvaru slovesném (participiu, gerundivu, supinu) či na substantivu nebo adjektivu se řídí jinými pravidly než věty závislé na konjunktivu.

Infinitiv perfekta a participium perfekta pasiva mají platnost času vedlejšího. **Ve všech ostatních případech** rozhoduje o času konjunktivu čas nadřazeného slovesa, **nikoliv čas infinitivu**. Např. predikát *possum dicere* „mohu říct“ funguje jako čas hlavní, kdežto predikát *potui dicere* „mohl jsem říct“ jako čas vedlejší. Totéž platí i v případě infinitivu v akuzativu nebo nominativu s infinitivem. Z hlediska souslednosti časové je proto *venire* ve větě *Scio eum venire* „Vím, že přichází“ časem hlavním (protože *scio* je čas hlavní), kdežto ve větě *Sciebam eum venire* „Věděl jsem, že přichází“ časem vedlejším (protože *sciebam* je čas vedlejší). Podrobnější výklad o používání konjunktivů po infinitivech je uveden v kapitole *Konjunktivy ve způsobové závislosti*.

Věta hlavní	Věta řídicí	Věta vedlejší
čas hlavní i vedlejší <i>Scio / Sciebam</i> Vím / Věděl jsem,	infinitiv perfekta, participium perfekta <i>eum venisse,</i> že přišel,	souslednost po čase vedlejším (25), (26) <i>ut te adiuveret.</i> aby ti pomohl.
čas hlavní <i>Scio</i> Vím,	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, perfekta ostatní jmenné tvary slovesné <i>eum venire / venturum esse,</i> že přichází / přijde,	souslednost po čase hlavním (27) <i>ut te adiuvet.</i> aby ti pomohl.
čas vedlejší <i>Sciebam</i> Věděl jsem,	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, perfekta ostatní jmenné tvary slovesné <i>eum venire / venturum esse,</i> že přichází / přijde,	souslednost po čase vedlejším (28) <i>ut te adiuveret.</i> aby ti pomohl.

- (25) ...*scribis tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires*,... (Cic. *fam.* 3, 4, 2)
...píšeš, že jsi zůstal proto, aby ses se mnou setkal...
- (26) ...*Hirtius mihi dixit et se ad eum et Balbum et Oppium scripsisse, ut ita faceret*,... (Cic. *fam.* 9, 6, 1)
...Hirtius mi řekl, že on i Balbus i Oppius mu napsali, aby to udělal...
- (27) *Non enim puto te meas epistulas delere, ut reponas tuas.* (Cic. *fam.* 7, 18, 2)
Nemyslím si totiž, že smazáváš text mého dopisu, abys ho mohl nahradit svým.
- (28) *Intellexi enim te laborare, ut ad me mihi expectatissimae litterae perferrentur.* (Cic. *fam.* 10, 5, 1)
Neboť jsem pochopil, že se snažíš, aby mi byl doručen ten dopis, na který tak moc čekám.

Výjimkou z uvedeného pravidla je infinitiv prézentu vyjadřující minulé děje (tzv. infinitiv historický), který může mít platnost času hlavního i vedlejšího, v klasické latině však funguje častěji jako čas vedlejší (29).

- (29) *Id ut facerent, pro se quisque patrum vociferari.* (Liv. 40, 26, 4)
Všichni senátoři vykřikovali, co jim síly stačily, aby to udělali.

Pro infinitiv zvolací, který není podřízen jinému slovesu, platí, že infinitiv prézentu funguje jako čas hlavní a infinitiv perfekta jako čas vedlejší. Jedná se však o okrajové případy.

Infinitiv jako vyjádření relativního času

Infinitivy obvykle nevyjadřují čas absolutní, ale relativní. **Infinitivy přítomnosti** vyjadřují **současnost** s dějem věty hlavní, **infinitivy perfekta** **předčasnost** a **infinitivy futura** **následnost**. Infinitiv *venire* ve větě *Sciebam eum venire* nevyjadřuje děj odehrávající se v přítomnosti (tj. „Tehdy jsem věděl, že on teď přichází.“), ale minulý děj, který se odehrával zároveň se *sciebam* (tj. „Tehdy jsem věděl, že on právě v té stejné době přichází.“).

	prézens	imperfektum, perfektum, plusquamperfektum	futurum I, futurum II
současnost	infinitiv přítomnosti aktiva, pasiva (30)	infinitiv přítomnosti aktiva, pasiva (31)	infinitiv přítomnosti aktiva, pasiva (32)
předčasnost	infinitiv perfekta aktiva, pasiva (33)(32)	infinitiv perfekta aktiva, pasiva (34)	infinitiv perfekta aktiva, pasiva
následnost	infinitiv futura aktiva, pasiva (35)	infinitiv futura aktiva, pasiva (35)	infinitiv futura aktiva, pasiva

- (30) *Reliqua non **videntur esse** difficiliora.* (Cic. Att. 11, 4a, 1)
Zdá se, že to ostatní není těžší.
- (31) *Dilexi te, quo die cognovi, meque a te **diligi iudicavi**.* (Cic. fam. 11, 27, 2)
Oblíbil jsem si tě hned, jak jsem se s tebou seznámil, a myslel jsem si, že i ty mě máš rád.
- (32) *Itaque ego hanc meam **esse patriam prorsus numquam negabo**...* (Cic. leg. 2, 5)
A proto já nikdy nebudu popírat, že toto je moje vlast...
- (33) *Modo **amisisse te videor**.* (Sen. epist. 49, 2)
Zdá se mi, že jsem tě právě ztratil.
- (34) *Clodium meo consilio **interfectum esse dixisti**.* (Cic. Mil. 2, 21)
Řekl jsi, že Clodius byl zabit na můj popud.
- (35) *...**sperat se absolutum iri**.* (Cic. Sull. 21)
...doufá, že bude osvobozen.
- (36) *... Valerium hodie **audiebam esse venturum**.* (Cic. Att. 12, 50, 1)
...slyšel jsem, že dnes přijde Valerius.

Vyjádření následnosti

Pro vyjádření následnosti se v aktivu používá participium futura aktiva s tvary slovesa *esse*. Jedná se o konstrukci s modálními významovými odstíny chtění, záměru apod. V rámci souslednosti tyto významy někdy ustupují do pozadí a převažuje vyjádření prosté následnosti po jiném ději. Nejvýraznější je to u infinitivu futura aktiva, který se na rozdíl od konjunktivních spojení *-urus sim* a *-urus essem* stal pevnou součástí systému latinských infinitivů, i když i u tvarů na *-urum esse* mohou být někdy modální významy přítomny. Proti tomu u spojení na *-urus sim* a *-urus essem* je modální význam patrný častěji a někdy je lze interpretovat zároveň jako vyjádření následnosti i modálního významu.

V pasivu je zvláštní tvar pouze pro infinitiv, který je původně spojením supina s infinitivem přezentu *iri*. Latina nemá pasivní konjunktivní tvary pro vyjádření následnosti. Někdy lze chápat jako vyjádření následnosti spojení gerundiva s tvary slovesa *esse*, kde je však silně přítomen modální význam nutnosti, náležitosti atd. Kromě toho ani v aktivu nelze vytvořit tvary od všech sloves, protože některá slovesa nemají supinum ani participium futura aktiva. Pro vyjádření následnosti se proto využívají konjunktivy pro současnost a v případě infinitivu také opisná konstrukce.

Konjunktivní věty

V konjunktivních větách se používají konjunktivy pro současnost, tj. konjunktiv přezentu po čase hlavním a konjunktiv imperfekta po čase vedlejším. Následný význam může vyplývat z kontextu nebo být naznačen výrazy zařazujícími děj do budoucnosti (např. *brevi* „zkrátka“, *mox* „brzy“, *postero die* „následujícího dne“ atd.) nebo pomocí modálního slovesa (např. *posse*, *velle*).

U vět (37) i (38) se následný význam zakládá na kontextu. Věta (37) je součástí dopisu, ve kterém jsou vyjádřeny obavy z budoucnosti. Věta (38) se vztahuje k Ptolemaiovi, který byl zbaven vlády, a předpokládalo se, že mu ji v budoucnosti Římané vrátí.

(37) ...*mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur*. (Cic. *fam.* 2, 11, 1)
...jsem velmi znepokojen tím, jaké padne rozhodnutí o provinciích.

(38) ...*erat nemini dubium, quin is in regnum restitueretur a senatu populoque Romano*. (Cic. *Rab. Post.* 4)
...nikdo nepochyboval, že mu senát a lid římský vrátí vládu.

Infinitivní konstrukce

V infinitivních konstrukcích se používá infinitiv přítomny, který může být doplněn výrazy naznačujícími, že se jedná o následný děj (např. *brevi* „zkrátka“, *mox* „brzy“, *postero die* „následujícího dne“ atd.). Následnost může být vyjádřena i pomocí infinitivu modálního slovesa (např. *posse*, *velle*) s infinitivem významového slovesa (39). Následnost děje však může také vyplývat pouze z kontextu.

- (39) *Ita Iugurthae placuerat, speranti mox effusos hostis invadi posse...* (Sall. *Iug.* 87, 4)
To Jugurthovi vyhovovalo, protože doufal, že brzy bude možné napadnout rozptýlené nepřátele...

Opisná konstrukce

V infinitivních konstrukcích se používá také opisná konstrukce. Jejím základem je infinitiv *futurum esse* nebo *fore* (častěji), následovaný větou *s ut* a konjunktivem přítomny nebo imperfekta podle toho, zda je v nadřizené větě čas hlavní nebo vedlejší.

Čas hlavní <i>Spero</i> Doufám,	<i>fore / futurum esse, ut</i> <i>fore / futurum esse, ut</i> že budeš mlčet.	konjunktiv přítomny <i>taceas.</i>
Čas vedlejší <i>Sperabam</i> Doufal jsem,	<i>fore / futurum esse, ut</i> <i>fore / futurum esse, ut</i> že budeš mlčet.	konjunktiv imperfekta <i>taceres.</i>

Příkladem jsou věty (40) a (41). Po čase hlavním *spero* (40) je tedy ve větě *s ut* konjunktiv přítomny *contingat* a po čase vedlejším *clamabant* (41) je konjunktiv imperfekta *ulciscerentur*.

- (40) *Spero fore, ut contingat id nobis.* (Cic. *Tusc.* 1, 34)
Doufám, že se nám to podaří.
- (41) *Clamabant fore, ut ipsi se di immortales ulciscerentur.* (Cic. *Verr.* II 4, 87)
Křičeli, že je pomstí sami nesmrtelní bohové.

„Porušení“ souslednosti časové

Třebaže je souslednost časová jedním z významných rysů latinského gramatického systému, jedná se spíše o tendenci než o pevné pravidlo. V některých typech vedlejších vět se souslednost uplatňuje důsledněji než v jiných. Lze rozlišit tři skupiny vět:

1. Věty uplatňující pravidelně souslednost časovou: obsahové věty tázací, žádací, oznamovací s *quin* a věty účelové (včetně vztažných vět účelových).
2. Věty, které si zachovávají v používání času určitou nezávislost: věty časové, příčinné, podmínkové, přípustkové, srovnávací a vztažné (s výjimkou vět s účelovým významem).
3. Věty na pomezí mezi předchozími typy: věty účinkové, případně některé oznamovací věty obsahové s *ut non*.

Míra „respektování“ souslednosti časové souvisí s těsnějším či volnějším vztahem věty vedlejší k větě hlavní. Nejtěsnější je u vět, které stojí na místě povinných větných členů (zejména podmětu a předmětu), naopak u vět, které vyjadřují nepovinná příslovečná určení, je vztah mezi větami volnější. Výjimku mezi příslovečnými větami představují věty účelové, které mají často také těsný vztah k větě hlavní, protože vyjadřují vůli činitele dosáhnout nějakého cíle.

Vztah k okamžiku promluvy, vliv sousedních vět

Je-li třeba vyjádřit významový rys, který by se při použití časů podle souslednosti časové ztratil, převáží ohled na význam a dojde k „porušení“ pravidel souslednosti časové. Slovesné tvary odlišné od základních pravidel se mohou např. vyskytnout v případě, že se věta vedlejší nevztahuje k časové rovině věty hlavní, ale k okamžiku promluvy. Typickým příkladem je použití prézentu po čase vedlejší, který slouží k vyjádření okolností platných v okamžiku promluvy, komentářů autora, obecně platných informací apod. Třebaže je „porušení“ souslednosti častější u vět z druhé a třetí skupiny, není vyloučeno ani u skupiny první. Příkladem je konjunktiv prézentu ve větě účelové (42), kde se jedná o komentář autora, a konjunktiv prézentu v nepřímé otázce po čase vedlejší (43), kde naznačuje, že se jedná o obecně platný výrok (tj. Štěstěna má ve válce velký vliv vždy, nejen v souvislosti s konkrétní událostí v minulosti).

(42) ...*idem modo, cum te audirem, accidebat, ut moleste ferrem tantum ingenium (...)*
in tam leves, ne dicam in tam ineptas, sententias incidisse. (Cic. nat. deor. 1, 59)
 ...totéž se stávalo, když jsem tě slyšel, totiž že jsem těžce nesl, že tak velký talent sáhl k tak povrchním, neřkuli nejapným myšlenkám.

(43) *Hic quantum in bello Fortuna possit et quantos adferat casus, cognosci potuit.*
 (Caes. Gall. 6, 35, 2)
 Zde bylo možné vidět, jak velký vliv má ve válce Štěstěna a jak velké pohromy působí.

Vedle případů, které jsou uvedeny v oddíle věnovaném časům hlavním a vedlejším, lze někdy odchylky od souslednosti vysvětlit např. tím, že je konjunktiv zvolen nikoliv podle slovesa ve větě řídicí, ale podle slovesa jiné vedlejší věty, která stojí ke konjunktivní větě blíže (44).

- (44) ...*curavitque, quod semper in re publica tenendum est, ne plurimum valeant plurimi.* (Cic. *rep.* 2, 39)
...a postaral se o to, na co je třeba ve státě vždy dbát, aby velkou moc neměl velký počet lidí.

Zachování funkce konjunktivu

Zejména některé typy konjunktivů (např. konjunktivy nereálné, potenciální, ale i rozvažovací) si ponechávají i v závislých větách svoji funkci, a proto nepodléhají pravidlům souslednosti časové. Příkladem je rozvažovací konjunktiv *defenderem* (45) po čase hlavním, který se vztahuje k minulosti. Při použití konjunktivu perfekta podle souslednosti by se totiž ztratil rys rozvažování a při použití rozvažovacího konjunktivu prézentu vztah k minulosti.¹⁷

- (45) *Sed quaero a te, cur C. Corneliium non defenderem...* (Cic. *Vatin.* 5)
Ale ptám se tě, proč jsem neměl hájit C. Cornelia...

Vidový význam

Na volbě slovesného tvaru v konkrétní větě se mohou podílet také vidové významy jednotlivých forem. Potřeba vyjádřit nedokončenost nebo dokončenost děje může převážit nad pravidly souslednosti časové. Příkladem může být např. používání konjunktivu imperfekta nebo perfekta v některých větách účinkových (viz kapitolu *Věty účinkové*).

¹⁷ Podrobnější výklad je uveden v rámci vět obsahových tázacích, v podkapitole *Způsoby ve větě vedlejší*.

